

**KUR'AN-I KERİM'DE KDY KÖKÜNÜN SEMANTİK YAPISI
VE TÜRKÇEYE AKTARIMI(*)**

M. Sami ÇÖLLÜOĞLU(**)

Özet

Bu çalışmada KDY kökünün semantik yapısı ve Kuran'daki kullanımları incelenmektedir. Kur'an-ı Kerim'de altmış üç yerde farklı formlarda geçen KDY kökü, çok anlamlı bir yapıya sahiptir. Etimolojik olarak *kesmek*, *ayırarak*, *bir şeyi bitirmek/tamamlamak* anlamına gelen kök, kontekst ve birlikte kullanıldığı kelimelere bağlı olarak farklı anlamları bünyesinde taşımaktadır. Dolayısıyla KDY köklü kelimeler Türkçeye aktarılırken bu durumun göz önünde bulundurulması ve kökün bağlamıyla örtüşen karşılıkların tercih edilmesi önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Semantik, Kök, Çeviri, Kontekst

**THE SEMANTIC STRUCTURE OF THE KDY ROOT IN THE HOLY
QUR'AN AND ITS TRANSLATION INTO TURKISH**

67

itobiad

Abstract

This Article examines semantic structure of the KDY roots and its usage in the Qur'an. The KDY root, which is mentioned in sixty-three different places in the Qur'an in various forms, has a polysemantic structure. The root which has etymological definitions like cut, divide, to finish/complete carries different meanings according to its context and the words related to it. Therefore it is important to consider this situation while words with KDY root are translated into Turkish and the equivalents, which are compatible with roots context, to be chosen.

* Bu makale *Kur'an-ı Kerim'de KDY Kökünün Semantik İncelemesi* isimli doktora tezinden istifade edilerek hazırlanmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri.
mscolluoglu@karabuk.edu.tr

Key Words: Qur'an, Semantics, Root, Translation, Context

Giriş

Müslümanların, Kur'an'ın tüm söylemlerini değerlendirmesi ve yaşadığı zamanın ihtiyaçlarını da dikkate alarak onu anlaması ve yorumlaması kaçınılmaz bir gerekliliktir.¹ Kur'an'ın insan hayatında işlevsel bir rolünün olabilmesi, onun anlaşılmasıyla doğrudan ilişkilidir. Kur'an, insana yön vermek, problemlerin çözüm yollarını göstermek üzere indirilmiş bir kitaptır. Bu yüzden Kur'an'ı anlamak, kıyamete kadar bütün zaman ve mekânlarda yaşayan insanların ferdi ve toplumsal bir gereksinimidir.² İlahî hitâbı doğru bir şekilde anlamadan gereklerini yerine getirmek mümkün değildir. Kur'an metninin anlaşılabilmesi, ayetlerde kullanılan kelime ve ifadelerin anlam örgüsünün doğru bir şekilde çözümlenmesine bağlıdır.

Bir metni anlama ve yorumlamada kelime ve ifadelere yüklenen anlamların bilinmesi önem taşımaktadır. Bu, kutsal metinlerin ve dîni nasların anlaşılması ve yorumlanmasında, daha da önemli hale gelmektedir. Çünkü kutsal metinlerde insanlara verilmek istenen mesaj; kelime ve ifade formları, kavram kalıpları içerisinde sunulmuştur. Kelimeler semantik açıdan en küçük anlamlı birimler olup, ifade ve cümlelerin yapı taşlarıdır. Kavramlar ise, objelerin zihinlerdeki tasarımıdır ve içerikleri anlamlarla örülüdür. Kuran'da verilmek isteneni doğru bir biçimde anlamak, yorumlamak ve kavramak; anlam örgülerini, kelime ve kavram yapılarını ve bunların Kuran'daki anlam alanlarını, mânâ içeriklerini ve kullanılış biçimlerini bilmekle mümkündür. Kur'an'da kullanılan kelime ve ifadeler, ayetlerdeki bağlamlarına göre çeşitli anlamlara gelebilmektedir. Bu nedenle kelime ve ifadelerdeki anlam yelpazesinin bilinmesi, Kur'an metninin daha sağlıklı bir biçimde anlaşılmasında büyük önem taşımaktadır.³

¹ J.M.S. Baljon, *Kur'an Yorumunda Çağdaş Yönelimler* (çev. Şaban Ali Düzgün, Ankara: Fecr Yayınları, 2000), s. 13.

² H. Mehmet Soysaldı, "Günümüzde Kur'an'ın Anlaşılması", *İslami Araştırmalar*, Ankara: (2001), c. XIV, sayı IV, s. 11.

³ Hasan Yılmaz, "Kur'an Kelime ve İfadelerini Anlamada Kavram Tefsiri ve Semantik Analiz Yöntemi", (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum: (2003), s. 1.

Nüzul sürecinde vahiy, insanların konuştukları dilde ve algılama düzeylerine göre iletilmiştir. Bu yüzden Kur'an'ın ilk muhatapları olan Araplar, Kur'an'ı anlama noktasında dilsel bir zorluk çekmemektedirler.⁴ Ancak dil durağan bir yapıya sahip değildir. Dil toplumsal bir olgudur, dolayısıyla değişim onun için de geçerlidir. Dil serpilir, gelişir ve zenginleşir. Kuşaktan kuşağa farklı şartlar içinde gerçekleşen öğrenme süreçleri toplumların kelime dağarcıklarını da değiştirir. Bu değişimi; nüfus hareketleri, göçler, toplumu derinden etkileyen olaylar, ticari ilişkilerin gelişmesi, yeni siyasal koşullar, bilimsel ve teknik alandaki dönüşümler gibi etkenlerle açıklamak mümkündür.⁵ Dilde, doğası gereği, meydana gelen değişiklikler zamanla kutsal metinlerde de kimi yanlış anlamalara neden olabilmektedir. Dolayısıyla kutsal metinlerin doğru anlaşılması için, dilin bünyesinde meydana gelmiş anlam hareketlerinin farkında olunması gerekmektedir.

Kuran'ı anlama çabaları, bir taraftan gelenekten gelen metotlarla sürdürülürken, bir taraftan da yeni yöntem arayışları içerisine girilmiştir. Günümüzde de Kuran'ın anlaşılması ve yorumlanması noktasında metodolojik çalışmalar-geçmişe göre daha kapsamlı bir şekilde- yapılmaktadır.⁶ Bu meyanda son zamanlarda tefsir alanında yapılan pek çok araştırmada semantik analiz metodunun kullanılmakta olduğunu görüyoruz. Dini bir metin olan Kur'an'ın anlaşılmasında, Arap dilindeki köklerin asıl anlamlarının belirlenerek zaman içinde meydana gelen anlam değişikliklerinin incelenmesi gerekmektedir.

Kur'an üzerinde araştırma yapılırken, kelimelerin zaman içinde geçirdikleri anlamsal değişimlere dikkat çeken Emin el-Huli; Kur'an metnindeki kelimeleri, onların tarihi seyrini ve onlarda, zaman içinde meydana gelen değişiklikleri dikkate almadan anlamaya kalkmanın bir hata olduğunu ifade etmektedir.⁷

⁴ Dücâne Cündioğlu, *Anlamın Tarihi*, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, trs), s. 45.

⁵ Bahattin Sav, "Anlam Değişimleri Üzerine Artzamanlı Bir İnceleme", *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2003), c. XXIII, sayı I, s.147.

⁶ Halis Albayrak, *Tefsir Usulü, (Yöntem-Ana Konular- İlkeler- Teklifler)*, (İstanbul: Şule Yayınları, 1998), s.12.

⁷ Emin el-Huli, "*Kur'an Tefsirinde Yeni Bir Metod*" (çev. Mevlüt Güngör, İstanbul: Bayrak Matbaası, 1995), s. 84.

Japon bilim adamı İzutsu'nun geçtiğimiz asrın ikinci yarısından itibaren Kur'an temelli araştırmalarında semantik analiz metodunu kullanması, araştırmacıların dikkatini çekmiş ve onların farklı bir yöntemle tanışmalarını sağlamıştır. İzutsu'nun, Kur'an ve İslam düşüncesi sahasında telif ettiği eserlerin⁸ Türkçeye çevrilmesi sonrasında ülkemizde yapılan çalışmalarda semantik metot ön plana çıkmış, Kur'an'da yer alan farklı kelime ve kavramlar semantik metot esas alınarak incelenmeye başlanmıştır. Son yıllarda tefsir alanında yapılan çalışmalara göz atıldığında, semantik analiz metoduyla yapılan çalışmaların arttığını söylemek mümkündür. Bu makalenin de temel bakış açısı, Kur'an-ı Kerim'deki KDY kökünün semantik boyutunun ön plana çıkarılmasıdır.

Dilin anlam boyutunu ele alan semantik, XIX. Yüzyılın ortalarına doğru ortaya çıkmıştır.⁹ Anlama çalışma ve araştırmalarına işaret etmek üzere teknik bir terim olarak kullanılan semantik¹⁰ sözcüğü, (Alm. Semantik; Fr. Semantique; İng. Semantics; It. Semantica; Osm. Mânâiyât)¹¹ *sema* (gösterge) kökenli Grekçe *şu ya da bu anlama gelmek, anlam aktarmak* anlamına gelen *semanio* kelimesinden türemiştir.¹² Semantik kelimesi, Türkçe'de anlam bilimi¹³ şeklinde anlaşılmaktadır. Semantik (anlambilim) farklı biçimlerde tarif edilmiştir: Semantik; insanların kelimelere ve diğer sembollere nasıl karşılık

⁸ Toshihiko İzutsu (1914-1993) Keio Üniversitesi Kültür ve Dil Çalışmaları Enstitüsü Öğretim Üyesi. İslam dünyasının belli başlı merkezlerinde İslam Kültürü, Arap Dili ve Edebiyatı üzerinde çalışmalarda bulunan İzutsu'nun Türkçeye çevrilen bazı eserleri şunlardır: 1) *Kur'an'da Allah ve İnsan*, İstanbul: Yeni Ufuk Yayınları. İzutsu, dokuz bölümden meydana gelen bu eserinde, Semantik ve Kur'an, Kur'an'ın Anahtar Terimleri, Kur'an Dünya Görüşünün Ana Yapısı, Allah ile İnsan Arasındaki Ontolojik Münasebet, Allah ile İnsan Arasında Sözlü ve Sözsüz Haberleşme Münasebeti, Hanifler, Arap paganizmi, Yahudi ve Hristiyanlarda Allah telakkisini açıklamıştır. 2) *İslam Düşüncesinde İman Kavramı*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2000. On bir bölümden oluşan bu kitapta; kâfir, fasık, mücrim, tekfir, islam, iman, amel, bilgi, tasdik, ikrar, amel gibi konular ele alınmıştır.) 3) *Kur'an'da Ahlakî Kavramların Yapısı*, İstanbul: Pınar Yayınları, Üç bölümden oluşan bu eserde semantik tahlil ilkeleri, dil ve kültür, ahlak gibi konular çeşitli kavram tahlilleri yapılarak açıklanmıştır.4) *İslam'da Varlık Düşüncesi*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2000. Bu eser İslâm felsefesinin, Moğollar sonrası dönemde ve özellikle İran'da geliştirildiği şekliyle, vücut kavramı ve onun gerçekliği meselesi olarak varlık-vücut düşüncesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. (bkz. H. Mehmet Soysaldı, "Toshihiko İzutsu ve Semantik Anlayışı", *İslami Araştırmalar*, Ankara: (2005), c. XVIII, sayı I, s. 61-75.)

⁹ Doğan Aksan. "Her Yönüyle Dil" *Türk Dil Kurumu Yayınları*,(1995), c. III, s.463.

¹⁰ F.R. Palmer, *Semantik*, (çev. Ramazan Ertürk, Ankara: Kitabiyat, 2001), s. 11.

¹¹ Vardar Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: ABC Kitabevi, 1998), s. 20-21.

¹² Pierre Guiraud, *Anlam Bilim*, (çev. Vardar Berke, İstanbul: Multilingual Yayınları, 1999) s.15.

¹³Türk Dil Kurumu, "Semantik" *Büyük Türkçe Sözlük*, erişim tarihi: 24 Şubat 2009, <http://www.tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=semantik&ayn=tam>

verdiklerinin incelenmesidir.¹⁴ Semantik; göstergeler ya da sözcükler ve önermelerle, onları dile getirdiği anlam arasındaki bağlantıyı inceleyen bilim dalına denir.¹⁵ Semantik; bir dilin anahtar terimleri üzerindeki analitik çalışmadır.¹⁶

Semantik analizin ilgi alanı, o dildeki kelimelerdir.¹⁷ Semantik analiz, dilin yapısal bütünlüğünü dikkatimize sunar. Böylece mantıksal formülizasyon için dilin potansiyel halinin sınırlanmasına işaret eder. Semantik analiz, hiçbir küçük parçayı (sözcüğü), ihmal etmeden her kelime veya işareti parça parça analiz eder.¹⁸ Aslında semantik analiz, kelimelere dönüşen görüş açılarının tahlile dayalı bir incelemesidir.¹⁹

Semantik analiz yöntemiyle, köklerin sahip olduğu esas anlamlara, - tespit edilebildiğince etimolojik anlamlarından başlayarak- ulaşılarak köklerden türemiş kelimelerin doğru bir şekilde anlaşılması amaçlanmaktadır.

1. KDY Kökünün Etimolojik Yapısı ve İlk Dönem Sözlüklerdeki Anlamları

KDY kökü, sülasi mücerred olup ikinci bâbtandır. Mâzisi (geçmiş zaman kipi) قَضَى, muzârisi (şimdiki/geniş zaman kipi) de يَقْضِي şeklinde gelmektedir. Nâkıs²⁰ ve müteaddî (geçişli) bir fiildir. KDY kökünün masterları; قَضَاءُ/قَضِيَّةُ/قَضِيًّا قاضٍ şeklinde. قاضٍ قَضَى ج قضايا/قَضِيَّةُ aynı zamanda isim olarak da kullanılmaktadır. قاضٍ قَضَى ج قضاة kelimesi KDY kökünün ismi faili, قَضِيًّا kelimesi ise ism-i mef'ûludur.

القاضى/القضى / القضاء ج أَقْضِيَّةُ / الْقِضَّةُ ج قَضَى و قَضَاتٌ و قِضُونَ الْقَضِيَّةُ ج قَضَايَا / الْقَاضِيَّةُ kökün sülâsi türevlerindedir. Bu kökün mazi meçhul formu da قَضَى şeklinde gelmektedir. KDY kökü etimolojik olarak; **kesmek/ayırmak; bir şeyi,**

¹⁴ John C. Condon, *Kelimelerin Büyülü Dünyası Anlambilim ve İletişim*, (çev. Murat Çiftkaya, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), s. 11.

¹⁵ Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, (Ankara: Savaş Yayınları, 1984), s.7.

¹⁶ Vardar, Berke, *Dilbilim ve Dilbilgisi Sözlüğü*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, Sevinç Basımevi, 1980), s.21.

¹⁷ Condon, s.12.

¹⁸ Hans Georg Gadamer, *Philosophical Hermeneutics, Semantics and Hermeneutics* (trans. and ed. by David E. Linge, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1997.. Linge, London: University of California Press, 1997), s. 83.

¹⁹ Toshihiko İzutsu, *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, (çev: Selahattin Ayaz, İstanbul: Pınar Yayınları, 1991) s.26.

²⁰ Arapçada harfleri arasında illetli harflerden (و / ي / ا) herhangi biri bulunan fiiller, nâkıs fiil olarak isimlendirilmektedir.

tamamlamak/bitirmek anlamına²¹ gelmektedir. Bu kökten türeyen kelimelerin aldığı anlamların ana ekseninde hep bu asıl anlam vardır. Buna göre sülasi haliyle: *Hüküm vermek/karar vermek*: ²² قد قضي القاضي بين الخصمين “Hâkim iki taraf arasında hüküm verdi.”; *Borcu ödemek*: قضي فلان دينه: “Filanca borcunu ödedi.”; *Edâ etmek*²³: قضيتُ الحج/المناصك : Haccı/görevi eda ettim”; *Tamamlamak /bitirmek*: قضى فلان صلته ifadesi; “Filan namazını tamamladı, bitirdi. (kıldı.)”; عِبْرَة / قضى Gözyaşını Tüketmek: قضى عِبْرته “Gözyaşını tüketti.”; قضى/حاجة : İhtiyacını gidermek/karşılama: قضى حاجته: “İhtiyacını giderdi, karşıladı.”; قضى / وَطْرٌ: İsteğine, amacına ulaşmak: قضى منه وطره: “İsteğine, amacına ulaştı.”; قضى/على : İşini bitirmek /öldürmek: قضى عليه : “İşini bitirdi, öldürdü.” Ölmek/can vermek; Adağı/sözünü yerine getirmek: قضى/نحب : قضى نحبه فضاء: “Öldü, eceli geldi.” anlamının yanında; “Adağını, nezrini yerine getirdi.”; *Bildirmek/Haber vermek/Tebliğ Etmek*²⁴;

²¹ KDY kökünün etimolojik yapısı ve ilk dönem sözlüklerindeki anlamlarına ilişkin bilgiler şu kaynaklardan aktarılmıştır: Ebû ‘Abdurrahman el-Ferâhidî Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, (tah. Mehdi Mahzûmî-İbrahim Sâmerrâî, Beyrut: tsz), c. V, s.185-186; Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbu'l-Luğa*, (Mısır: ed-Dâru'l Mısriyye, 1964), c.IX, s.212-214; İsmail b. Hammad el-Cevherî, *es-Sihah (Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-'Arabiyye)*, (Tah. Ahmed ‘Abdulğafûr ‘Attâr, Beyrut:1990), c. VI, s. 2463-2464; Ebû'l-Huseyn Ahmed İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, (Tah. ‘Abdu's-Selâm Muhammed Hârûn, Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l 'Arabiyye, 1369), c. V, s.99-100; Ali b. İsmail İbn Side, *el-Muhkem ve'l-Muhîtu'l-'Azam fi'l-luğa*, (Kahire: Ma'hedu'l-Mahtûtâti'l-'Arabiyye,1958), c. VI, s. 298-299; Ebû'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed er-Râğıp el-İsfahânî, *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'an*, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, tsz), s. 406-407; Ebu'l-Kâsım Cârullah Muhammed b. Ömer b. Ahmed ez-Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğa*, (Tah. Muhammed Bâsil U'yûnu's-Sûd, Beyrut: Dâr'ul-Kütübi'l 'İlmiyye, 1998), c. II, s.86; **Ebû'l-Fazl Cemaleddin** Muhammed b. Mûkerrem el-Ensâri İbn Manzûr, *Lisâ-nu'l-'Arab*, (Kahire: Dâru'l-Maârif, tsz), c. XLI, s.3665-3667; Ahmed b. Muhammed b. El-Mikrâ el-Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Münîr*, (Mısır,el-Matba'atu'l-Miniyye, tsz), c.II, s.76; Ebû Tâhir Mecdu'd-Din Muhammed b. Ya'kub bin Muhammed el-Firûzâbâdi, *Elkâmûs'ul-Muhîd*, (Mısır: el- Hey'etü'l-Mısriyyetü'l- 'Âmme lil-Küttâb, 1978), c.IV, s. 371; Muhammed Murtezâ el-Huseynî ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, (Kuveyt: Matba'atu Hükümeti'l-Kuveyt, 1975), c. XXXIX, s.310-318.

²² Kökün (ل) ve (على) harf-i cerleriyle kullanılmasına göre anlamı biçimlenmektedir; قضى له القاضي (ل) : “Hâkim lehinde karar verdi.” قضى عليه القاضي (على) : “Hâkim aleyhinde karar verdi.” anlamına gelmektedir.

²³ Kuran'dan 2/Bakara 200. ayeti örnek getirilmektedir.... فإذا قضيتُم مناصكُم Nahiv yönünden ters olsa da âlimler, dinen belirlenen vaktin dışında yapılan ibadet için, KDY kökünden gelen قضاء terimini kullanmışlardır. Bunun sebebi ise zamanında yapılan ibadetle zamanında yapılmayan ibadetin vakitlerini birbirinden ayırt etmektir.

²⁴ Kökün bu anlamdaki kullanımına, Kur'an-ı Kerim'de KDY köklü kelimelerin geçtiği şu ayetler örnek gösterilmektedir: 17/İsrâ 4. ayet ile الكتاب في إسرائيل بني إسرائيل و قضينا إلى بني إسرائيل في الكتابdiye kitapta bildirdik.” 15/Hicr 66., ” و قضينا إليه ذلك الأمر ” “Ona şu durumu kesin olarak bildirdik.” ayetler örnek verilmektedir.

Gerçekleştirmek/İcra etmek: الأمر أمر emrin, bir fiilin, davranışın, eylemin gerçekleştirilmesi, icra edilmesi²⁵; *Yapmak /İşlemek /Bir şeyi sağlam yapmak*: “ Bu evi dayanıklı yaptım.” قد قضيتُ هذا الثوب “ Bu elbiseyi sıkı işledim.”; *Yaratmak/Takdir etmek*²⁶: قضى الشيء قضاءً : “ Bir şeyi takdir etti/yarattı; *Emretmek/Zorunlu kılmak*²⁷; *Tavsiyede bulunmak/Nasihah etmek*: قضى إليه عهداً : “O’na tavsiyede bulundu, nasihat etti.” قضى الله عهداً : “Allah tavsiyede bulundu, salık verdi.” قضى عليه عهداً : “O’na tavsiyede bulundu, nasihat etti.” anlamlarını taşıırken *Tef’il* babında: *İcra etmek, uygulamak*; *Mufâ’ale* babında: *Mahkemeye vermek, dava açmak*; *Tefâul ve İnfîâl* babında *bir şeyin bitmesi tükenmesi, sona ermesi*; anlamlarına gelmektedir.²⁸

2. KDY Kökünün Kur’an’daki Kullanımları

Kur’an-ı Kerim’in pek çok sûresinde geçmekte olan *KDY* köklü türevlerin hem isim hem de fiil formunda kullanımı mevcuttur. Ancak fiil formunda kullanımı daha fazladır. Kur’an-ı Kerim’de yer alan *KDY* köklü türevlerin tamamı sülâsi mücerred yapıdadır ve bunların geçtiği surelerin yirmi ikisi Mekkî, yedisi de Medenî’dir.²⁹ *KDY* kökü, Kur’an’da on dokuz farklı türeviyle yirmi dokuz sûredeki elli dokuz ayette toplam altmış üç defa kullanılmıştır. Bu türevler; altı defa 10/Yunus sûresinde, dörder defa 6/En’âm, 19/Meryem, 20/Tâhâ, 28/Kasas, 33/Ahzâb ve 40/Ğâfir (Mü’min) sûrelerinde, üçer defa 2/Bakara ve 39/Zümer sûresinde, ikişer defa 4/Nisâ, 8/Enfâl, 11/Hûd, 12/Yusuf, 17/İsrâ, 41/Fussilet, ve 42/Şûrâ sûrelerinde, birer defa da 3/Âl-i İmrân, 14/İbrahim, 15/Hicr, 22/Hacc, 27/Neml, 34/Sebe’, 35/Fâtır, 43/Zuhruf, 45/Câsiye, 46/Ahkâf, 62/Cum’a, 69/Hâkka

²⁵ 6/En’âm 8.ayet ولو أنزلناه ملكاً لقضى الأمر ثم لا ينظرون

²⁶ 41/Fussilet Sûresi 12. ayet " فقضا هن سبع سموات فى يومين..." ile kökün bu anlamdaki kullanımı temellendirilmektedir.

²⁷Kökün bu anlamda kullanılışı, 17/İsrâ Sûresi 23. ayet zikredilerek " وقضى ربك ألا تعبدوا إلا إياه..". delillendirilmektedir.

²⁸ Farklı zaman dilimlerinde telif edilmiş sözlüklerdeki *KDY* köklü isim ve fiil formlarının taşıdıkları anlamları geniş bir şekilde görmek için bkz. M. Sami Çöllüoğlu, “Kur’an-ı Kerim’de *KDY* Kökünün Semantik İncelemesi”, (Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), s. 27-48.

²⁹ M. Fuâd Abdülbâkî, *el- Mu’cemu’l-Mufehres*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, ts), s.546-547.

ve 80/'Abese sûrelerinde geçmektedir. Bu kelimelerin kırk dokuzu Mekkî sûrelerde, on dördü ise Medenî sûrelerde yer almaktadır.³⁰

2.1. Kur'an'da KDY Kökünün Fiil Formu

Kur'an-ı Kerim'de KDY kökünün fiil formunda on altı türevi bulunmaktadır.³¹ Bunlar; mâzi, muzâri, emr-i hâzır ve emr-i gâib sîğalarındadır. Daha önce belirtildiği gibi bunların tamamı sülâsi mücerred kalıptadır. Bu türevler yirmi sekiz sûrede toplam elli dokuz defa geçmektedir. Kur'an'da KDY kökünün mâzi fiil formunda, ikisi meçhul yapıda olmak üzere sekiz türevi mevcuttur. Kökün mâzi zaman kipinde en fazla kullanılan türevi meçhul yapıdaki *فُضِيَ*'dir. Bu türev *فُضِيَ الْأَمْرُ*, *فُضِيَ الْأَمْرُ* ve *فُضِيَ* şeklindeki versiyonlarıyla birlikte Kur'an-ı Kerim'de on dokuz defa³² geçmektedir. Ayrıca bir defa³³ da *فُضِيَتْ* şeklindeki müennes türevi kullanılmıştır. Kur'an'da kökün *فُضِيَ* şeklindeki türevi, yalın kullanımlarının yanında *ها* ve *هُنَّ* muttasıl zamirleri ile birlikte *on dört* defa³⁴, *فُضُوا*, *فُضِيَتْ* ve *فُضِيَتْ* türevleri birer defa³⁵, *قَضِيم* türevi iki defa³⁶ ve *فُضِينَا* türevi de dört defa³⁷ geçmektedir.

Kur'an'da KDY kökünün muzâri fiil formunda, biri meçhul yapıda olmak üzere dört türevi vardır. Bunlardan *يُفْضِي* türevi yedi defa³⁸, meçhulü olan *يُفْضَى* türevi üç defa³⁹ *تُفْضَى* ve *يُفْضُونَ* türevleri de birer defa⁴⁰ geçmektedir. Kur'an-ı Kerim'de KDY kökünün emr-i gâib ve emr-i hâzır fiil formlarında da dört türevi bulunmaktadır. Ancak mâzi ve muzâri fiil formları kadar sık

³⁰ Abdalbâkî, s. 546-547.

³¹ Abdalbâkî, s.546-547.

³² 2/Bakara 210; 6/Enâm 8, 58; 10/Yunus 11, 19, 47, 54; 11/Hûd 44, 110; 12/Yusuf 41; 14/İbrahim 22; 19/Meryem 39; 39/Zümer 69, 75; 40/Ġâfir (Mü'min) 78; 41/Fussilet 45; 42/Şûrâ 14, 21; 46/Ahkâf 29.

³³ 62/Cum'a 10.

³⁴ 2/Bakara 117; 3/Âl-i İmrân 47; 6/Enâm 2; 12/Yusuf 68; 17/İsrâ 23; 19/Meryem 35; 28/Kasas 15, 29; 33/Ahzâb 23, 36, 37; 39/Zümer 42; 40/Ġâfir (Mü'min) 68; 41/Fussilet 12.

³⁵ *فُضُوا*: 33/Ahzâb 37; *فُضِيَتْ*: 4/Nisâ 65; *فُضِيَتْ*: 28/Kasas 28.

³⁶ 2/Bakara 200; 4/Nisâ 103.

³⁷ 15/Hicr 66; 17/İsrâ 4; 28/Kasas 44; 34/Sebe' 14.

³⁸ 8/Enfâl 42, 44; 10/Yûnus 93; 27/Neml 78; 40/Ġâfir (Mü'min) 20; 45/Câsiye 17; 80/Abese 23.

³⁹ 6/Enam 60; 20/Tâhâ 114; 35/Fâtır 36.

⁴⁰ *تُفْضَى*: 20/Tâhâ 72; *يُفْضُونَ*: 40/Ġâfir (Mü'min) 20.

kullanılmamaktadır. KDY kökünün emr-i gâib sığasındaki لَيْفُضٌ ve لَيْفُضُوا türevleriyle emr-i hâzır sığasındaki أَفْضٌ ve أَفْضُوا türevleri Kur'an'da birer defa⁴¹ kullanılmıştır.

2.2. Kur'an'da KDY Kökünün İsim Formu

Kur'an-ı Kerim'de KDY kökünün isim formunda üç türevi bulunmaktadır. Bu türevler üç sürede toplam dört defa⁴² geçmektedir. Bunlardan birincisi ism-i fâil sığasında قَاضٍ, ikincisi ism-i mef'ûl sığasında مَقْضِيًّا ve diğeri de (ال) takısı ile kullanılan isim formundaki قَاضِيَّةٌ kelimesidir.

3. KUR'AN-I KERİM'DE KDY KÖKLÜ TÜREVLERİN ANLAMLARI

Kur'an-ı Kerim'de KDY köklü kelimeler kullanıldıkları kontekstlere göre farklı anlamlar taşımaktadırlar. Buna göre kökün Kur'an'da kullanıldığı anlam alanları tespit edilerek, bunların meallerdeki⁴³ karşılıkları incelenmiştir.

KDY köklü kelimelerin çokanlamlı olma özelliğini Kur'an-ı Kerim'deki kullanımlarında da görmekteyiz. Kur'an-ı Kerim'de KDY köklü altmış üç kelime bulunmaktadır. Bu kelimeler, Kur'an-ı Kerim'in her yerinde aynı anlamı taşımadıkları için, kullanıldıkları kontekste dikkat edilmek sūretiyle Türkçeye aktarılması gerekmektedir. Bu yapılmadığında söz konusu kelimeler birtakım eksiklik ve yanlışlıklarla Türkçeleştirilmiş olacaktır. Kur'an-ı Kerim'de geçen KDY köklü türevler genel olarak dokuz farklı anlamda kullanılmaktadır. Bunlar şöyledir: 1.Hüküm vermek, Karar vermek. 2. Tamamlamak, Bitirmek. 3.Öldürmek, İşini Bitirmek. 4.Gerçekleştirmek, Yerine

⁴¹ أَفْضٌ : 20/Tâhâ 72; أَفْضُوا : 10/Yûnus 71; لَيْفُضٌ : 43/ Zuhruf 77; لَيْفُضُوا : 22/Hacc 29.

⁴² قَاضٍ : 20/Tâhâ 72; مَقْضِيًّا : 19/Meryem 21, 71; الْقَاضِيَّةُ : 69/Hâkka 27.

⁴³Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili/Meâl*, (sadeleştiren: İsmail Karaçam vd., İstanbul: Azim Dağıtım, tsz.); Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an-ı Kerim ve Meâli*, (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, tsz); haz. Ziya Kazıcı, Necip Taylan, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1993); Ali Bulaç, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı*, (İstanbul: Bakış Yayınları, tsz); Ali Özek v.dğr. *Kur'an-ı Kerim Meâli*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları(TDV), 1993); Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2008); Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, (çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İstanbul: İşaret Yayınları, 1999); haz: Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007; Hamdi Döndüren, *İnsanlığa Son Çağrı*, (İstanbul, 2003); Muhammed Hamidullah, *Aziz Kur'an*, (çev. Abülaziz Hatip, Mahmut Kanık, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2003), Salih Akdemir, *Son Çağrı Kur'an*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004); Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, (İstanbul: Düşün Yayınları, 2008).

Getirmek. 5. İstemek, Dilemek. 6. Bildirmek, Haber vermek. 7. Süre Belirlemek, Ecel Takdîr Etmek. 8.Yaratmak. 9. Emretmek.⁴⁴

3.1. KDY Kökünün *Hüküm / Karar Vermek* Anlamında Kullanımı

KDY köklü türevler, Kur'an-ı Kerim'de yirmi beş yerde *Hüküm/karar vermek* anlamında kullanılmıştır. Kökün bu anlamda kullanımının geçtiği ayetler şunlardır:

4/Nisâ 65; 10/Yûnus 19, 47, 54, 93; 11/Hûd 110; 19/Meryem 21, 71; 20/Tâhâ 72 (üç kez); 27/Neml 78; 33/Ahzâb 36; 34/Sebe 14; 35/Fâtır 36; 39/Zümer 42, 69, 75; 40/Gâfir 20 (iki Kez), 78; 41/Fussilet 45; 42/Şûra 14, 21; 45/Câsiye 17.

İncelediğimiz meallerde yukarıdaki ayetlerde geçen *KDY* köklü kelimeleri, meal müellifleri genel olarak *hüküm/karar vermek*, *kararlaştırmak*, *yargıda bulunmak*, *karara bağlamak*, *hükme bağlamak* gibi kökün kullanıldığı kontekste uygun anlamlar vererek Türkçeye aktarmıştır. Ancak verilen anlamların tamamında *KDY* köklü türevlerde, mukaddem mana içeriği görülememektedir. Sözü edilen türevleri müelliflerin bazıları *hayatına son vermek*, *öldürmek*, *işi bitirmek*; *işin olup bitmesi*; *yapmak*, *işlemek*; *yerine getirmek*; *gerçekleşmek*, *kesinleşmek*; *uygulamak*, *infaz etmek*; *hüküm icra edilmek* gibi kökün farklı bağlamlarda taşıdığı karşılıklarla, bazıları da *izin vermek* (İslamoğlu, 35/Fâtır 36), *tecelli etmek* (İslamoğlu, 40/Gâfir, 78), *çözümlemek* (Esed, 10/Yunus, 19) gibi kökün anlam yelpazesinde yer almayan karşılıklarla anlamlandırmıştır. Bu kelimeler ayetlerin geçtiği bağlam ve kökte mevcut olan manalar dikkate alınarak Türkçe'ye aktarılmaya çalışılırsa meydana gelebilecek anlamsal noksanlık ve yanlışlıklar ortadan kalkmış olacaktır.

3.2. KDY Kökünün *Tamamlamak, Bitirmek* Anlamında Kullanımı

KDY köklü kelimeler Kur'an'da on sekiz yerde tamamlamak/bitirmek anlamında kullanılmaktadır. Bu kullanımı, şu alt başlıklar altında incelemek

⁴⁴*KDY* köklü türevlerin anlam yelpazesini ayetler içerisinde geniş bir şekilde görmek için bkz. Çöllüoğlu, s. 194-204.

mümkündür: 1) [Allah'ın] bir işi/durumu, bitirmesi, sonuçlandırması. 2) Bir işi /faaliyeti/görevi tamamlamak, bitirmek, sonlandırmak. 3) Süreyi/zamanı tamamlamak, bitirmek, doldurmak.

3.2.1. KDY Kökünün [Allah] Bir İş/Durumu Bitirmek, Sonuçlandırmak Anlamında Kullanımı

KDY köklü türevler, Kur'an-ı Kerim'de yedi yerde bir işi, durumu, bitirmek, sonuçlandırmak anlamında kullanılmaktadır. Kökün bu anlamda kullanımının geçtiği ayetler şunlardır: 2/Bakara 210; 6/En'am, 6,58; 11/Hud 44; 12/Yusuf 41; 14/İbrahim 22; 19/Meryem 39.

Sözü edilen ayetlerde KDY köklü türevler, الأمر kelimesiyle terkip oluşturarak; beş kez كُضِيَ الْأَمْرُ, iki kez de [Te'kît Lâmi'yla (ل)] كُضِيَ الْأَمْرُ şeklinde Kur'an'da geçmektedir. Bu terkiplerdeki fiil şeklindeki türevlerin tamamı, edilgen çatılıdır. Bu ifadelerin geçtiği cümlelerde الأمر kelimesi nâib-i fâili konumunda olup aslında fâilin Allah (c.c.) olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bu türevlerin anlam içeriğinin, الأمر kelimesine verilen manayla birlikte şekillendiğini görmekteyiz. Zira zikredilen ayetlerde iş/durum vb. anlamlarla Türkçeleştirilen الأمر kelimesi, Kurtubî'ye göre أمر fiilinin mastarı olmayıp çoğulu الأمور olan kelimenin tekilidir ve Kur'an'da on dört farklı anlamda kullanılmaktadır⁴⁵ din; söz, buyruk; azap; kıyamet; iş/işler; günah; durum, fül anlamları Kur'an'da كُضِيَ الْأَمْرُ kelimesinin karşılıklarından bazılarıdır.

İncelediğimiz meallerde yukarıda zikredilen ayetlerde geçen KDY köklü ifadelerin çoğu, iş bitirilirdi, iş bitmiş olurdu, iş sonuçlanmış olurdu, iş tamam oldu, iş olup bitti vb. karşılıklar verilerek Türkçe'ye aktarılmaktadır. Bunun yanısıra kesinleşmek (Akdemir, 2/210; İslamoğlu, 12/41, 19/39; Hamidullah, 12/41), karar vermek/hüküm vermek/kararlaştırmak (Akdemir, 12/41; Esed, 2/210, 6/58, 19/39; Öztürk,12/41), hüküm/emir yerine gelmek (Esed, 11/44, 14/22; Elmalılı, 11/44; Hamidullah, 19/39) vb. karşılıklarla Türkçe'ye

⁴⁵ El-Emr/كُضِيَ الْأَمْرُ kelimesinin Kur'an'daki anlamlarına bkz. Ebû 'Abdillâh b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, (Tah. 'Abdullah b. 'Abdu'l- Muhsin et-Turkî, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006), c. II, s. 337-338.

aktarıldığı görülmektedir. Geçtikleri bağlam çerçevesinde düşünüldüğünde, sözü edilen KDY köklü türevlerden oluşan terkiplerin; *bir durumu, işi sonuçlandırmak, bitirmek, sona erdirmek* anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

3.2.2. KDY Kökünün Bir işi/faaliyeti/görevi tamamlamak, bitirmek, sonlandırmak Anlamında Kullanımı

KDY köklü türevler Kur'an-ı Kerim'de yedi yerde bir eylemi/fiili/görevi/vazifeyi/durumu *tamamlamak, bitirmek, sonlandırmak (sona erdirmek)* anlamında kullanılmaktadır. Kökün bu anlamda kullanımının geçtiği ayetler şunlardır: 2/Bakara 200; 4/Nisâ 103; 20/Tâhâ 114; 22/Hacc 29; 46/Ahkâf 29; 62/Cum'a 10; 69/Hâkka 27.

KDY köklü türevler sözü edilen ayetlerde 46/Ahkâf Sûresi 29. ayetin dışında (فَلَمَّا قُضِيَ), مَنْاسِكِكُمْ / الصَّلَاةَ / تَفْتَهُمُ / وَحَيْثُ / كَلِمَاتٍ kelimeleriyle birlikte kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu türevlerin kullanıldıkları bağlam ve ilişkili oldukları kelimelere göre anlam alanı oluşturduklarını söylemek mümkündür.

Yukarıdaki ayetlerden; 2/Bakara 200; 4/ Nisâ 103; 20/Tâhâ 114; 46/Ahkâf 29 ve 69/Hâkka 27.ayette geçen KDY köklü türevleri, meal müellifleri genel olarak *bitirmek, tamamlamak* şeklinde Türkçeye aktarmıştır.

2/Bakara Sûresi 200. ayetteki KDY köklü türev için Kazıcı-Taylan, *yerine getirmek* anlamını tercih etmiştir. 4/Nisâ Sûresi 103. ayetteki türevi İslamoğlu *edâ etmek*, 20/Tâhâ 114. Sûresi ayette geçen türevi de Esed ve İslamoğlu *ulaştırmak* şeklinde Türkçeye aktarmıştır. 46/Ahkaf Sûresi 29. ayetteki türeve Ateş, Kazıcı-Taylan ve Öztürk *bitirmek*, diğerleri ise *bitmek* karşılığını vermiştir. Akdemir, Ateş, Bulaç, İslamoğlu, Diyanet, Elmalılı 69/Hakka Sûresi 27.ayette geçen türeve *bitirmek* anlamı verirken diğerleri de *sonu olmak, bitmek* gibi anlamlar vermiştir.

62/Cum'a Sûresi 10. ayette KDY köklü türev الصَّلَاةُ kelimesiyle birlikte geçtiği için, türevin anlam çerçevesini genelde meal müellifleri *namazın kılınması* şeklinde yorumlamıştır. Türkçe'de *namazı kılmak* ifadesi, namaz ibadetini tamamlayıp bitirmek anlamında da kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu

ayette geçen türevin *namazı kılmak* ya da *namaz(ı) (ibadetini) sona erdirmek, bitirmek, tamamlamak* şeklinde anlamlandırılması yanlış olmamaktadır.

22/Hacc Sûresi 29. ayette geçen *KDY* kökü كَتَمَ kelimesiyle birlikte kullanılmaktadır. Bu ayetin anlamlandırılmasında *KDY* köklü türeve sadece Akdemir ve Esed (kısıtlamalara) *son vermek (sonlandırmak, bitirmek)* manasını vermiştir. Diğerleri ise; (kirleri(ni) gidermek, atmak, kirlerini giderip temizlemek, (kirlerden) arınmak vb.karşılıklarla Türkçe'ye aktarmıştır.

Geçtikleri bağlam ve birlikte kullanıldıkları kelimeler çerçevesinde bakıldığında yukarıdaki ayetlerde geçen *KDY* köklü türevlerin; bir işi/faaliyeti /görevi bitirmek, sonlandırmak, tamamlamak anlamına geldiği anlaşılmaktadır.

3.2.3. KDY Kökünün Süreyi/Zamanı Tamamlamak, Bitirmek, Doldurmak Anlamında Kullanımı

KDY köklü türevler Kur'an-ı Kerim'de dört yerde süreyi/zamanı *tamamlamak, bitirmek, doldurmak* anlamında kullanılmaktadır. Kökün bu anlamda kullanımının geçtiği yerler şunlardır: 6/En'âm 60; 10/Yûnus 11; 28/Kasas 28 ve 29. ayet.

Söz konusu ayetlerde *KDY* köklü türevler أَجَلَ / أَجَلُهُمْ / أَجَلِينَ / أَجَلِ kelimeleriyle birlikte geçmektedir. Dolayısıyla bu kelimeler *KDY* köklü türevlerin anlam sahasında yer alarak kullanıldıkları için, içinde bulunduğu kontekste göre anlam kazanmaktadırlar.

Kur'an-ı Kerim'de أَجَلَ *ECL* kökünden türemiş kelimeler 56 kez geçmektedir. Bunların elli dördü isim, ikisi de fiil formundadır.⁴⁶ Bir şeyin süresi, müddeti, belirlenmiş vakti, zaman aralığı, periyodu; belirlenmiş bir müddetin sonu, ölüm, ömür vb. manalara gelen أَجَلَ⁴⁷ kelimesi bu anlam grubunda yer alan *KDY* köklü türevlerle beraber kullanıldığında, süreyi, zaman aralığını tamamlamak, bitirmek ya da doldurmak anlamı taşımaktadır.

6/En'âm 60; 10/Yûnus 11; 28/Kasas 28. ve 29.'uncu ayetlerde geçen *KDY* köklü türevlerin أَجَلَ kelimesiyle oluşturduğu ifadeleri, meal müellifleri

⁴⁶ Abdalbâki, s. 14-15.

⁴⁷ İbn Manzûr, I, s. 32.

genel olarak belirlenmiş/tespit edilmiş *süreyi (eceli), ömrü tamamlamak; süreyi bitirmek tamamlamak, doldurmak* vb. ifadelerle Türkçe'ye aktarmıştır.

6/En'âm Sûresi 60. ayetteki لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُّسَمًّى ifadesine İslamoğlu: *tayin edilen ömrü yaşamak üzere karşılığını verirken Kazıcı-Taylan: ecel-i müsemma gelinceye kadar; Elmalılı ise benzer bir ifadeyle; ölüm anı gelinceye kadar*⁴⁸ karşılığını vermiştir.

10/Yûnus Sûresi 11. ayetteki KDY türevinin yer aldığı لَقُضِيَ إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ ifadesini; Bulaç, Diyanet, Kazıcı-Taylan, Öztürk *ecellerine hükmedilirdi* vb. şeklinde anlamlandırırken; Akdemir, *süreleri bitmiş olurdu*; Esed, *sonu çarçabuk gelmiş olurdu*; İslamoğlu, *hüküm hemen infâz edilirdi*; Elmalılı, da *onların hemen ecellerini getiriverirdi* şeklinde Türkçe'ye aktarmıştır.

28/Kasas sûresi 28.ayette yer alan إِنَّمَا الْأَجَلِينَ قَضَيْتُ ibaresini Ateş, Bulaç ve Döndüren *iki süreden hangisini yerine getirsem* vb. karşılıklarla anlamlandırmıştır. Aynı sürenin 29. ayetinde yer alan KDY türevini ise (الأجل) kelimesiyle birlikte) müelliflerin tamamı; *süreyi doldurmak, bitirmek, tamamlamak* şeklinde Türkçe'ye aktarmıştır.

Kullanıldıkları konteksti ve أجل kelimesiyle olan semantik bağı göz önünde bulundurarak yukarıdaki ayetlerde geçen KDY köklü türevlerin; *süreyi /zamanı tamamlamak, bitirmek, doldurmak* anlamına geldiğini söylemenin isabetli olacağı düşünülmektedir.

3. 3. KDY Kökünün Öldürmek, İşini Bitirmek Anlamında Kullanımı

KDY köklü türevler Kur'an-ı Kerim'de iki yerde *işini bitirmek/öldürmek (hayatına son vermek, canını almak)* anlamında kullanılmaktadır. Kökün bu anlamda kullanımı, 28/Kasas Sûresi 15. ve 43/Zuhruf sûresi 77. ayette yer almaktadır. Her iki ayette de KDY köklü türev على harf-i cerriyle birlikte geçmektedir. Bu iki türev incelediğimiz Kur'an meallerinin büyük bir kısmında da; *öldürmek, işini bitirmek* ya da *canını almak* şeklinde anlamlandırılmıştır.

⁴⁸ Elmalılı'nın tefsir kısmında لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُّسَمًّى ifadesi *ecelin tamamlanması* şeklinde açıklanmaktadır. Bkz. Yazır, c. III, 440.

28/Kasas Sûresi 15. ayette geçen *KDY* köklü türevi, Döndüren ve Elmalılı, *ölümüne sebep olmak* şeklinde anlamlandırırken, İslamoğlu *hesabını görmek* şeklinde, Kazıcı-Taylan ise (adam) *düşüp öldü* şeklinde Türkçeye aktarmıştır. Oysa ayette geçen *KDY* köklü türevin bağlamına baktığımızda *öldürmek, işini bitirmek* vb. bir karşılık verilerek anlamlandırılması uygun olacaktır. Çünkü burada Hz. Mûsâ'nın kasten bir insanın canını almadığı açık olmakla birlikte ayette sözü edilen kimseye vurması (yumruk atması) ve o kişiyi istemeden öldürmesi de bir vâkıdır. Dolayısıyla *KDY* köklü türeve Kazıcı-Taylan'ın (adam) *düşüp öldü*, Döndüren ve Elmalılı'nın da *ölümüne sebep oldu* şeklinde bir karşılık vererek Türkçe'ye aktarılması, kökün anlamsal muhtevası, bağlam uygunluğu ve uyumluluğu açısından değerlendirildiğinde pek yerinde değildir. Diğer taraftan İslamoğlu, 43/Zuhruf Sûresi 77. ayetin anlamlandırılması bağlamında verdiği dipnotta, bu iki ayette (28/Kasas 15. ve 43/ Zuhruf 77. ayet) geçen *KDY* kökünün aynı anlamda kullanıldığını belirtmektedir. Ancak 43/Zuhruf Sûresi 77. ayetteki türeve *işimizi bitirsin* anlamını verirken 28/ Kasas Sûresi 15. ayette geçen türeve aynı anlamı vermeyerek, *hesabını gördü* şeklinde bir karşılık vermiştir.

Bu anlam grubunda yer alan bir diğer ayetteki (43/Zuhruf Sûresi 77) *KDY* köklü (emr-i gâib sığasındaki) türeve meal müelliflerinin tamamı *işini bitirmek, öldürmek, canını almak* şeklinde bağlamla örtüşen karşılıklar vererek dilimize aktarmıştır. Geçtikleri kontekst çerçevesinde düşünüldüğünde yukarıda sözü edilen iki ayette geçen *KDY* köklü türevlerin; *öldürmek, işini bitirmek, canını almak* anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

3.4. KDY Kökünün Gerçekleştirmek, Yerine Getirmek Anlamında Kullanımı

Kur'an-ı Kerim'de altı ayette, yedi kez *KDY* köklü türevler *Gerçekleştirmek, Yerine Getirmek* anlamında kullanılmaktadır. Bu kullanımı, şu alt başlıklar altında incelemek mümkündür: 1) Bir İş Gerçekleştirmek/ Yerine Getirmek (Yapmak) 2) Bir İsteği, Arzuyu Gerçekleştirmek/Yerine Getirmek(Amacına Ulaşmak) 3) Adağı, Sözü Gerçekleştirmek/Yerine Getirmek.

3.4.1. KDY Kökünün Bir İşi Gerçekleştirmek/Yerine Getirmek (Yapmak) Anlamında Kullanımı

KDY köklü türevler, Kur'an-ı Kerim'in üç yerinde bir işi gerçekleştirmek, yerine getirmek (yapmak) anlamında kullanılmaktadır. Kökün bu anlamda kullanımının geçtiği ayetler şunlardır: 8/Enfâl 42,44; 80/ 'Abese 23.

Bu ayetlerde geçen türevlerin üçü de الأمر kelimesiyle⁴⁹ birlikte geçmektedir. Sözü edilen ayetlerin ilk ikisinde KDY köklü türevler, [Lâm-ı Ta'lîl ile birlikte] لَمَّا يَنْقُضِي اللَّهُ أَمْرًا şeklinde, diğerinde ise [Lâm edâtıyla(harfîyle) birlikte] لَمَّا يَنْقُضِي مَا şeklinde geçmektedir.

Yukarıda zikredilen ayetlerde geçen KDY köklü türevlere; Elmalılı⁵⁰: [olması (için), 8 Enfâl/42], Öztürk: [yürürlüğe koymak (için), 8 Enfâl/44] ve Hamidullah: [8 Enfâl/42. ayette KDY köklü türevin karşılığı verilmeden ayet anlamlandırılmıştır.] dışında incelediğimiz Kur'an meallerinin tamamında; *bir işi gerçekleştirmek, yerine getirmek ya da yapmak* anlamı verilerek Türkçe'ye aktarılmıştır. Geçtikleri bağlam çerçevesinde düşünüldüğünde, sözü edilen KDY köklü türevlerin *bir işi gerçekleştirmek, yerine getirmek (yapmak)* anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

3.4.2. KDY Kökünün Bir İsteği, Arzuyu, Dileği Gerçekleştirmek/Yerine Getirmek Anlamında Kullanımı

KDY köklü türevler, Kur'an-ı Kerim'de iki ayette (üç kez) *bir isteği, dileği, arzuyu yerine getirmek/gerçekleştirmek* anlamını taşımaktadır. Kökün bu anlamda kullanıldığı ayetler şunlardır: 12/Yûsuf 68; 33/Ahzâb 37 (iki kez)

KDY köklü türev sözü edilen ayetlerden ilkinde, 12/Yûsuf Sûresi 68. ayette, وَطَرًا kelimesiyle, diğerinde ise (33/Ahzâb Suresi 37.ayet) iki kez وَطَرًا kelimesiyle birlikte geçmektedir. وَطَرًا ve حَاجَةً kelimeleri birbirine yakın anlamlarda kullanılan sözcüklerdir. حَاجَةً kelimesine Lisânü'l-'Arab'da; istek,

⁴⁹ الأمر kelimesinin Kur'an'da taşıdığı anlamlarla ilgili bkz. Kurtûbî, c. II, 337-338.

⁵⁰ Elmalılı'nın sadeleştirilerek yayınlanan diğer çevirilerinde ayette geçen KDY köklü türev yerine getirmek anlamı verilmiştir. Bkz. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Kur'an Meali*, erişim tarihi: 6 Nisan 2009, http://www.kuranmeali.org/kuran_meali.aspx?suresi=enfal&ayet=42

arzu, talep/hedef, amaç anlamları verilirken⁵¹ diğer taraftan الوَطْر kelimesine aynı eserde; hedef, maksat/arzu, istek, istenilen şey vb. karşılıklar verilmekte, ayrıca bu kelimenin sadece isim olarak kullanıldığı belirtilmektedir.⁵² Söz konusu KDY köklü türevler حَاجَةٌ ve وَطْرًا kelimeleriyle birlikte kullanıldıklarında da; *bir isteği, arzuyu yerine getirmek/isteğini gerçekleştirmek; (amacına ulaşmak)* anlamını taşımaktadır.

12/Yûsuf Sûresi 68. ayette حَاجَةٌ kelimesiyle birlikte geçen KDY köklü türev, hemen hemen üç farklı karşılıkla meallerde yer bulmaktadır. Ateş, Esed ve İslamoğlu *bir dileği, arzuyu söylemek /ifade etmek/ dile getirmek* vb. şekilde anlamlandırırken, Kazıcı-Taylan, Bulaç, TDV, Diyanet ve Döndüren; *bir dileği açığa çıkarmak/vurmak/ortaya koymak/meydana çıkarmak* şeklinde Türkçe'ye aktarmıştır. Elmalılı, Öztürk, Hamidullah ve Akdemir ise söz konusu türev ve birlikte kullanıldığı kelimeye; *bir isteği, dileği, arzuyu, duyguyu yerine getirmek/gerçekleştirmek* karşılığını vermiştir. Yukarıda geçen üç farklı anlamın her birine tefsirlerde⁵³ işaret edilmekle birlikte bu ayette KDY kökünün taşıdığı anlamın en son zikredilen karşılıkla daha fazla örtüştüğü düşünülmektedir.

33/Ahzâb Sûresi 37. ayette وَطْرًا kelimesiyle birlikte iki kez geçen KDY köklü türev, meal müelliflerinin ikisi dışında; *ilişğini-alakasını, kesmek, ilişkisini bitirmek (boşamak), beraberliğini sona erdirmek ve gereksinimini karşılayıp boşamak* karşılıklarıyla Türkçe'ye aktarılmıştır. Diyanet'in çevirisinde sözü edilen türeve, *isteğini yerine getirmek (boşanmak);*

⁵¹ İbn Manzûr c. II, s. 1038.

⁵² İbn Manzûr, c. VI, s. 4866.

⁵³ 'Abdullah b. Abbâs, *Tenvîru'l Mîkbâs min Tefsîri İbn-i Abbâs Li Ebî Tâhir b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî*, (Beyrut: Dâr'ul-Fîkr, 2001) s. 243; Ebû'l- Fadl Şihâbu'd-Dîn es-Seyyid Mahmûd Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ani'l-Âzîm*, (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Türâsî'l-A'rabî, ts.), c. XIII, s. 21; Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd el-Bağavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, (Beyrut: Dâr-u İbn-i Hazm, 2002) s.654; İbn Muhammed el-İmâdî el-Hanefî Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-'Akli's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm*, (Tah. 'Abdu'l-Kâdir Ahmed 'A'ta, Riyâd: Mektebetu'r-Riyâd el-Hadîse, ts.), c. III, s.169; Elmalılı, c. V, s.70; Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, (Tunus: ed-Dâr'ut-Tûnisîyye lin-Neşr, 1984), c. XIII, s. 24-25; Fahrüddin Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefatihü'l-Ğayb*, (Beyrut: Dâru'l- Fîkr, 1981), c. XVIII, s.180; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, et-Taberî, *Câmiu'l- Beyân an Te'vîli 'Âyi'l-Kur'an*, (Tah. 'Abdullah b. 'Abdu'l- Muhsin et-Turkî, Dâru Hicr, 2001), c. XIII, s.239; Ebûl-Kâsım Cârullah Muhammed b. 'Umer b. Ahmed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidî't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl*, (Tah. 'Âdil Ahmed 'Abdu'l- Mevcûd, 'Ali Muhammed Mu'avvad Riyad: Mektebetu'l 'İlmiyye, 1998.), c. III, s. 307.

Hamidullah'ın çevirisinde de benzer bir ifadeyle *dileğini yerine getirmek* karşılığı verilmiştir. Ayette haber verildiğine göre, Hz. Peygamber tarafından *فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا* ifadesiyle uyarılarak, boşanmaması istenen Zeyd b. Hârise; sosyal ve kültürel uyumsuzluklardan (Hz. Peygamberin emri ile kendisiyle evlenen Zeynep bint-i Cahş'ın, kendisini daha önce köle olması sebebiyle küçük görmesi vb. durumlardan) ötürü eşinden ayrılmak istemekteydi. İşte *فَلَمَّا قَضَىٰ* ifadesiyle Zeyd'in eşinden yana bu *isteğini yerine getirmesiyle*⁵⁴ evliliğini bitirmesinden, boşanmasından bahsedilmektedir. Tefsirlerin bir kısmında *فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا* ibaresindeki KDY köklü türev, Zeyd'in eşini boşaması, eşinden ayrılması vb.⁵⁵ ifadelerle açıklanmakta, bu istikâmette Kur'an meallerinde de ayette geçen KDY köklü türevin karşılığı; ayrılmak, boşanmak, ilişkisini bitirmek şeklinde yansıtılmaktadır. Bu karşılıkların aslında KDY kökünün ayırmak/kesmek, bitirmek/tamamlamak biçimindeki asıl anlamının ekseninde biçimlenmiş olduğunu söylemek mümkündür. Ancak *قَضَىٰ وَطَرَهُ* ifadesinin Arapça'da *isteğini arzusunu gerçekleştirmek/arzusunu yerine getirmek/amacına ulaşmak*⁵⁶ gibi anlamlara geldiğini de bilmekteyiz. Söz konusu ifade direkt *boşanmak, ayrılmak, ilişkisini kesmek* anlamına gelmemektedir. Bu anlama ve ayetin kontekstiyle bağlantılı benzer anlamlara, -tefsirlerde belirtildiği üzere- kinâye yoluyla ulaşılmaktadır.⁵⁷ Kinâye yoluyla anlatılmak istenen farklı ifadelerin ayette geçen KDY köklü türeve karşılık olarak verilmesi, tüm meal müelliflerinin tercih ettiği bir durum değildir. Nitekim Diyanet ve Hamidullah'ın meallerinde KDY köklü türeve; direkt *ayrılmak, boşanmak, iddeti kesilmek* ya da *ilişğini kesmek* anlamı verilmeyip (*isteğini/dileğini*) *yerine getirmek*, karşılığı ile Türkçe'ye aktarılmıştır. Bu noktada ayette geçen KDY köklü türevin çevirisinde öncelikli anlamın *bir isteği, arzuyu yerine getirmek/isteğini gerçekleştirmek (amacına ulaşmak)*

⁵⁴ İbn Âşûr, c. XXII, s. 38. vd. İbn Âşûr, *فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا* ifadesinin açıklanması sadedinde Zeyd, Zeyneple olan ilişki sürecini tamamlayınca, "onu boşadı" manasına geldiği, bunun da Zeyd'in ondan (Zeynep'ten) herhangi bir isteği, arzusu kalmayınca (isteğini yerine getirince/arzusunu gerçekleştirdince) anlam çerçevesini kazandığı görülmektedir.

⁵⁵ Râzî, c. XXV, s. 213; Taberî, c. XIX, s. 117-118; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. V, s. 74.

⁵⁶ Fîrûzâbâdi, c. IV, s. 371; İbn Manzûr, c. V, s. 3666; İbn Side, c. VI, s. 299; Zebidî, c. XXXIX, s. 312.

⁵⁷ Âlûsî, c. XXII, s. 25; Ebu's-Suûd, c. IV, s. 420.

olduğunu, bu anlam verildikten sonra *boşanmak*, *ilişğini kesmek* vb. anlamların, açıklama amaçlı verilmesinin mümkün olabileceği düşünülmektedir.

3.4.3. KDY Kökünün Adağı (Sözü) Yerine Getirmek, Gerçekleştirmek Anlamında Kullanımı

Kur'an-ı Kerim'de 33/Ahzâb Suresi 23. ayette geçen *KDY* köklü türev, *adağı (sözü) yerine getirmek/gerçekleştirmek* anlamını taşımaktadır. Daha önceki alt başlıklarda incelendiği üzere *KDY* köklü türevler *أمرأ / حاجة / وطراً* kelimeleriyle kullanılarak bir anlam alanı oluşturmaktaydı. Burada da *KDY* köklü türev *نَجَب* kelimesiyle birlikte kullanılmaktadır.

Arap dilinde -uzun uzun ağlamak, sesi yükselterek ağlamak, sesli ağlamak, aşırı ağlamak; maksat; istek; müddet; süre, zaman aralığı gibi- farklı bağlamlarda değişik anlamları taşıyan *نَجَب* kelimesinin, yaygın olarak kullanılan karşılıklarından birisi de *adak/nezir* anlamıdır. Nitekim bu kelime *KDY* köklü türevle birlikte kullanıldığında *nezri/adağı (va'dini) yerine getirmek, gerçekleştirmek* anlamına gelmektedir.⁵⁸

Kur'an meallerinde, ayette geçen *KDY* köklü türev ve beraberinde geçen *نَجَب* kelimesi meal müellifleri tarafından farklı ifadelerle, genel olarak iki şekilde Türkçe'ye aktarılmıştır. Müelliflerin bir kısmı (Akdemir, Döndüren, Hamidullah, Taylan-Kazıcı, D. Vakfı ve Elmalılı) *قضى نَجَبه* ifadesini; *can vermek (ölmek), şehit olmak* vb. karşılıklarla Türkçe'ye aktarırken bir kısmı da (Ateş, Bulaç, Esed, Diyanet ve Öztürk) *sözünü, adağını yerine getirmek/gerçekleştirmek* gibi karşılıkları tercih etmiştir. Bunların dışında, ayette yer alan *قضى نَجَبه* ifadesini İslamoğlu, *kendini adak olarak sunmak* şeklinde anlamlandırmıştır. Ancak *KDY* köklü kelimelerin münferit ya da *نَجَب* kelimesiyle birlikte kullanımlarında böyle bir anlam taşıdığını söylemek pek uygun görünmemektedir. Netice itibariyle 33/ Ahzab Sûresi 23. ayette geçen *KDY*

⁵⁸ İbn Manzûr, c. VI, s. 4362-4363; geniş bilgi için, ilgili kaynağın *نَجَب* mad. bkz.

köklü türevin; (sözünü, adağını) yerine getirmek/gerçekleştirmek şeklinde tercüme edilmesinin bağlamla uygunluk göstereceği düşünülmektedir.

3.5. KDY Kökünün Allah'ın İstemesi, Dilemesi Anlamında Kullanımı

KDY köklü türevler, Kur'an-ı Kerim'de dört yerde (bir şeyin olmasını) *istemek*, *dilemek* anlamını taşımaktadır. Kökün bu anlamda kullanıldığı ayetler şunlardır: 2/Bakara 117; 3/Âl-i İmrân 47; 19/Meryem 35. ve 40/Gâfir 68.

Bu türevlerin geçtiği ayetlerde, Allah (c.c.)'ın kudretinin tecellisinin, *irâde* sıfatıyla gerçekleştiği vurgusu ön plana çıkmaktadır. O'nun herhangi bir şey hakkında iradesini izhâr etmesiyle, istenen o şeyin hangi şartta olursa olsun (bu, mucizelerde olduğu gibi biyolojik ve fiziksel yasaları altüst eden bir durum da olabilir) ⁵⁹ gerçekleştiği, vâr olduğu/yaratıldığı açık bir şekilde beyân edilmektedir.

Bu ayetlerde yer alan türevlerin hepsinin fâili Allah (c.c.)'tır. KDY köklü türevlerin, yukarıda zikredilen ayetlerde *istemek*, *dilemek* anlamında kullanımları, tamamen ayetlerin bağlamları ile irtibatlıdır. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'in başka ayetlerinde geçen aynı kökten türemiş kelimelerin, aynı anlamı taşıdığını söylemek mümkün değildir. Çünkü kökün bu anlamda kullanımı sadece sözü edilen ayetlerde bâriz bir şekilde öne çıkmaktadır.

KDY köklü türevlerin kullanıldıkları bağlamı bu yönüyle dikkate alan bir kısım meal müellifi söz konusu türevleri *istemek*, *dilemek* şeklinde Türkçe'ye aktarmıştır. Diğer taraftan bir kısım meal müellifi de bu türevlere KDY kökünün sahip olduğu anlamlardan biri olan *hükmetmek/karar vermek* karşılığını vermiştir. Bu noktada söz konusu ayetlerde geçen türevlerin *istemek/dilemek* karşılığı ile Türkçe'ye aktarılmasının ayetlerin bağlamı ve insicâmı bakımından isâbetli olacağı düşünülmektedir. KDY köklü türevlerin Kur'an meallerindeki anlamsal yansımaları şöyledir:

⁵⁹ Hz. İsa a.s.'ın mucize olarak babasız dünyaya gelişi (Yukarıda sözü edilen KDY köklü türevlerin geçtiği ilk üç ayette buna işaret edilmektedir.) ile Hz İbrahim'in ateş tarafından yakılmadığının bildirildiği; قلنا يا نار كوني بردا وسلاما على ابراهيم "Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve esenlik ol! dedik " (21/Enbiya 69) ayet bu kapsamda zikredilebilir. Yine 16/Nahl 40. ayet ile 36/Yâsin 82. ayette de herhangi bir şeyin vâr olmasında Allah c.c.'ın irâdesinin belirleyici olduğu vurgulanmaktadır.

2/Bakara Sûresi 117. ayette geçen *KDY* köklü türevi; Bulaç, Öztürk, Diyanet ve Hamidullah, *karar vermek/hükmetmek* şeklinde anlamlandırırken; Elmalılı, Ateş, Kazıcı-Taylan, TDV, Esed, Döndüren ve İslamoğlu *dilemek, istemek* karşılıklarıyla Türkçe'ye aktarmıştır. Akdemir ise söz konusu türeve *gerçekleştirmek* manasını yüklemiştir.

3/Âl-i İmrân Sûresi 47. ayetteki türevi; Bulaç, TDV, Öztürk, Döndüren, Hamidullah ve Akdemir *hükmetmek/karar vermek*; Elmalılı, Ateş, Kazıcı-Taylan, Esed, Diyanet ve İslamoğlu ise *istemek/dilemek* şeklinde anlamlandırmıştır.

19/Meryem 35. ayette geçen türevi Bulaç, TDV, Öztürk, Esed, Diyanet, Hamidullah ve Akdemir *hükmetmek/karar vermek*; Elmalılı, Ateş, Kazıcı-Taylan, Döndüren ve İslamoğlu da *istemek/dilemek* karşılığı ile Türkçe'ye aktarmıştır.

Diğer taraftan 40/Gâfir Sûresi 68. ayette geçen türeve Bulaç, Öztürk, Diyanet, Hamidullah, Akdemir ve İslamoğlu *hükmetmek/karar vermek* karşılığını verirken Elmalılı, Ateş, Kazıcı-Taylan, D.Vakfi, Esed ve Döndüren de *istemek / dilemek* şeklinde anlamlandırmıştır.

3.6. *KDY* Kökünün *Bildirmek, Haber Vermek* Anlamında Kullanımı

KDY köklü türevler bir kısım ayetlerde *bildirmek, haber vermek* anlamını taşımaktadır. Kökün bu anlamda kullanıldığı ayetler şunlardır: 10/Yûnus 71; 15/Hicr 66; 17/İsrâ 4; 28/Kasas 44.

Zikredilen ayetlerde geçen *KDY* köklü türevlerin, -10/Yûnus Suresi 71. ayetin dışında- fâili Allah (c.c.)'tır. Dolayısıyla sözü edilen bu üç ayetteki *KDY* köklü türevler, *bildirmek* ya da *haber vermek* şeklinde anlaşılabilirdiği gibi kullanıldığı cümlede fâilin Allah (c.c.) olması hasebiyle *vahyetmek* şeklinde de anlaşılabilir. Ancak 10/Yûnus Sûresinde geçen türeve *vahyetmek* karşılığının verilebilmesi, ayetin bağlamıyla örtüşmediği için mümkün görünmemektedir.

Söz konusu ayetlerde geçen türevlere meal müelliflerinin kâhir ekseriyeti; *haber vermek, vahyetmek, bildirmek, ya da tebliğ etmek* karşılıklarını vererek Türkçe'ye aktarmıştır.

Ancak 10/Yûnus Sûresi 71. ayette geçen *KDY* köklü türevi; Ateş, Kazıcı-Taylan, TDV, Öztürk, Diyanet, Döndüren, Akdemir ve İslamoğlu; *uygulamak, infaz etmek, icrâ etmek* şeklinde anlamlandırırken; Bulaç ve Hamidullah; *hüküm vermek/karar vermek* karşılıklarıyla Türkçe'ye aktarmıştır. Diğer taraftan Esed, *Elinizden geleni ardınıza koymayın!* şeklinde bir karşılık verirken Elmalılı da buna benzer bir anlamlandırmayla, *Bana ne yapacaksınız yapın!* şeklindeki bir manayı tercih etmiştir. Görüldüğü gibi bu ayette geçen *KDY* köklü türeve *bildirmek/haber vermek* karşılığı, incelediğimiz meallerin⁶⁰ hiçbirinde verilmemiştir. Oysa incelediğimiz kaynaklarda kökün; *Bildirmek, Haber vermek* anlamına geldiğine ilişkin çeşitli izâhlar yapılmaktadır. Taberî, bu ayette geçen *لَمَّا أَفْضُوا إِلَيْ* ifadesindeki *KDY* köklü türevi, bazı kâriilerin (fâ) harfiyle; *لَمَّا أَفْضُوا إِلَيْ* şeklinde okuduklarını dolayısıyla söz konusu ifadenin; “(hakkımda almış olduğunuz kararları) *ulaştırmak (bildirmek) için bana yönelin, bana başvurun.*” anlamını taşıdığını ifade etmektedir.⁶¹ Taberî'nin (ö.310/923) kökün bu anlamda kullanıldığına ilişkin getirdiği açıklamanın bir benzeri Zemahşeri⁶² (ö.538/1143) tarafından satır aralarında ifade edilmektedir. Diğer taraftan Fahrettin er-Râzî (ö.606/1209), *KDY* kökünün çeşitli anlamlarına işaret ettikten sonra 17/İsrâ Sûresi 4. ayet ile 15/Hicr Suresi 66. ayette kökün *إِعْلَامٌ* anlamında kullanılmasına dikkat çekmektedir. F. Râzî, Kaffâl'den (ö.365/975) nakille; bu ayette geçen *KDY* köklü türevin *إِحْبَارٌ* *haber verme, bildirme* anlamı taşıdığını, dolayısıyla *لَمَّا أَفْضُوا إِلَيْ* ifadesinin; “ Sonra tam olarak sonuçlandırıp karar verdiğiniz şeyi (bana) *haber verin.*” anlamına geldiğini söylemektedir: Nitekim Râzî'ye göre ayette geçen *وَلَا تُنظَرُونَ* ifadesi de; “ Siz bana üzerinde anlaştığınız şeyi *bildirdikten* sonra, mühlet vermeyin.” demektir.⁶³

⁶⁰ Başvurulan Kur'an çevirilerinin dışında Abdülbaki Gölpınarlı'nın çevirisinde ayet şu şekilde tercüme edilmiştir: “ Oku onlara Nûh kıssasını. Hani kavmine, Ey Kavmim demişti, aranızda bulunmam ve Allah'ın âyetleriyle öğüt vermem ağır geliyorsa size, ben Allah'a dayanmışım, siz de, ortaklarınız da toplanın, ne yapacağınızı kararlaştırın, sonradan da yaptığınız şey, sizi kederlendirmesin, sonra kararınızı *bildirin* bana ve hiç mühlet de vermeyin.” bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Kur'an Meali*, erişim tarihi: 20 Ocak 2009, http://www.kuranmeali.org/kuran_meali.aspx?suresi=yunus&ayet=71

⁶¹ Taberî, c. XII, s. 234.

⁶² Zemahşeri, *el-Keşşâf*, c. III, s. 171; Zemahşeri, *el-Keşşâf*, c. III, s. 413.

⁶³ Râzî, c. XVII, s. 144-145.

Kurtubî (ö.671/1273) de *فُتُوا إِلَيْ* ifadesinde geçen hemzenin hemze-i vasıl olduğunu ifade ettikten sonra Kisâî (ö.189/805) ve Ahfeş'den (ö.207/822) nakille bu ayette geçen *KDY* köklü türevin, 15/Hicr Sûresi 66. ayette geçen *وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذَلِكَ الْأَمْرَ* ibâresinde olduğu gibi *bildirmek*, *tebliğ etmek* anlamında kullanıldığını zikretmektedir.⁶⁴

Kökün bu anlamdaki diğer kullanımlarına baktığımızda; 15/Hicr Sûresi 66. ayetteki türevi Elmalılı, Ateş, Kazıcı-Taylan, TDV, Esed, Döndüren, Hamidullah, Akdemir ve İslamoğlu *bildirmek*, *vahy etmek* (*tebliğ etmek*) karşılığını vererek, buna karşın Bulaç, *emir(i) vermek*, Öztürk ise *iletmek* şeklinde anlamlandırmıştır.

17/İsrâ Sûresi 4. ayette geçen türevi ise meal müelliflerinin bir kısmı; Kazıcı-Taylan, TDV, Esed, Döndüren, Akdemir ve İslamoğlu; *bildirmek*, *haber vermek* şeklinde anlamlandırırken bir kısmı da; Elmalılı, Ateş, Bulaç, Öztürk, Diyanet ve Hamidullah; *hükmetmek/karar vermek* vb karşılıklarla Türkçe'ye aktarmıştır.

Diğer taraftan 28/Kasas Sûresi 44. ayette geçen türevi de Elmalılı, Ateş, Kazıcı-Taylan, TDV, Öztürk, Esed, Döndüren, Hamidullah ve İslamoğlu; *bildirmek*, *vahy etmek* vb. karşılıklar vererek, Bulaç; *gerçekleştirmek*, Diyanet; *emir(i) vermek*, Akdemir ise *buyurmak* şeklinde Türkçeye aktarmıştır. Yukarıda zikredilen ayetlerde geçen *KDY* köklü türevlere, -kullanıldıkları kontekst itibarıyla değerlendirildiğinde- verilen *bildirmek*, *haber vermek*, *vahy etmek* şeklindeki karşılıkların ayetlerin anlamsal bütünlüğü ile uygunluk arzettiği görülmektedir. Dolayısıyla söz konusu türevlerin belirtilen karşılıklarla Türkçeleştirilmesinin isabetli olacağını söylemek mümkündür.

3.7. KDY Kökünün Süre Belirlemek, Ecel Takdir Etmek Anlamında Kullanımı

KDY köklü türev, Kur'an-ı Kerim'de bir kez *süre/ecel*, *takdir etmek*, *belirlemek* anlamında kullanılmıştır. Kökün bu anlamda kullanımı 6/En'âm Sûresi 2. ayette geçmektedir. Daha önce Kur'an-ı Kerim'in farklı ayetlerinde *KDY* köklü türevlerin; *أَجَلٌ / أَحْلُهُمْ / الأجل/الأجلين* kelimeleriyle birlikte kullanımına,

⁶⁴ Kurtubî, c. XI, s. 25.

“KDY Kökünün Süreyi /Zamanı Tamamlamak, Bitirmek, Doldurmak Anlamında Kullanımı” başlığı altında işaret edilmişti. 6/En‘âm Sûresi 2. ayetteki KDY köklü türev de *أجل* kelimesiyle birlikte geçmektedir. Ancak burada KDY köklü türev, yukarıda zikredilen anlam alanından farklı olarak; geçtiği kontekst itibarıyla; ecel/belirlenmiş vakit/zaman aralığı *takdir etmek, belirlemek*, anlamını taşımaktadır. Dolayısıyla KDY köklü türevin, *أجل* kelimesiyle birlikteki bu kullanımında, farklı bir anlam alanı oluşturduğunu söylemek mümkündür. Kur'an meallerinde 6/En‘âm Sûresi 2. ayette geçen KDY köklü türev, müellifler tarafından -bazı farklarla birlikte- birbirine yakın karşılıklarla anlamlandırılmıştır. Verilen karşılıklardaki farklar; *أجل* kelimesi ve KDY kökünün Türkçe'ye aktarımında tercih edilen eş anlamlı kelimelerin kullanılmasıyla ortaya çıkmaktadır ki, bu da ayetin anlamsal bütünlüğü açısından herhangi bir sorun teşkil etmemektedir. Dolayısıyla söz konusu ayette geçen KDY köküne meal müellifleri tarafından verilen karşılıkların, kökün kullanıldığı bağlamla örtüştüğünü söylemek mümkündür.

3.8. KDY Kökünün Yaratmak Anlamında Kullanımı

KDY kökü, Kur'an'da *Yaratmak* anlamında 41/Fussilet 12. ayette geçmektedir. Kökün bu şekildeki kullanımında fâil Allah (c.c.)'tır. Dolayısıyla kökün *yaratmak, vâr etmek* anlamında kullanımının Allah için geçerli olduğunu söylemek mümkündür. KDY kökü, fâilin Allah olmadığı kullanımlarında, *yaratmak* anlamıyla değil de Ebu Züeyb'in şiirindeki şu beyitte; “*وَعَلَيْهِمَا مَسْرُودَتَانِ فَضَاهَا ... دَاوُدُ أَوْ صَنَعَ السَّوَابِغِ تُبَعِّعُ*” “*Üzerlerinde iki zırh vardır ki, Davut onları sağlam yapmıştır...*” beyitinde geçtiği üzere bir şeyi yapmak, sağlam yapmak ya da sanatkârâne yapmak şeklinde anlaşılabilir. ⁶⁵

Kur'an meallerinde 41/Fussilet Sûresi 12. ayette geçen KDY köklü türev; *yaratmak, vâr etmek; yapmak; kararlaştırmak; tamamlamak; takdir etmek* ve *yerine koymak* karşılıklarıyla Türkçeye aktarılmıştır. Müelliflerin pek çoğu tarafından *yaratmak/vâr etmek* anlamı verilen KDY köklü türeve *Ateş, yapmak; Hamidulllah kararlaştırmak; Bulaç ve Kazıcı-Taylan, tamamlamak;*

⁶⁵ Kurtubî, c. XVIII, s.398.

Öztürk ise *takdir etmek* karşılığını vermiştir. Söz konusu türev için *yaratmak* karşılığının dışında tercih edilen karşılıklar (Elmalılı hariç), *KDY* kökünün anlam yelpazesinde mevcuttur. Fakat türevin, -geçtiği ayetteki mânâ akışı da dikkate alındığında- ayetin bütünlüğünün anlaşılması noktasında kârinin zihnindeki anlamsal karşılığının, mevcûdâtın varlık sahnesine çıkarılmasını ifade eden bir tezahür olduğu için, müelliflerin çoğunun tercih ettiği gibi, *yaratmak/vâr etmek* mânâları ile karşılanmasının isâbetli olacağı düşünülmektedir.

3.9. KDY Kökünün Emretmek Anlamında Kullanımı

KDY kökü Kur'an'da *Emretmek* anlamında 17/İsrâ Sûresi 23. ayette geçmektedir. *KDY* kökünün bu anlamıyla kullanımında maksut olan fâil, Allah (c.c.)'tır. Dolayısıyla kökün Kur'an-ı Kerim'de *emretmek* anlamıyla kullanımının Allah için geçerli olduğu söylenebilir.

Kur'an meallerinde 17/İsrâ Sûresi 23. ayette geçen *KDY* köklü türev, genelde *emretmek/buyurmak* ya da *hükmetmek/kararlaştırmak* karşılıklarıyla Türkçeye aktarılmıştır. Söz konusu *KDY* köklü türeve, Kazıcı-Taylan, Öztürk ve Hamidullah tarafından *hükmetmek/kararlaştırmak* karşılığı verilirken meal müelliflerinin büyük bir çoğunluğu *KDY* köklü türeve *emretmek* karşılığını vererek Türkçe'ye aktarmaktadır. Bu türev için *emretmek* karşılığının dışında tercih edilen *hükmetmek* vb. ifadelere tefsirlerde işaret edilmektedir.⁶⁶ Ancak türevin, geçtiği ayetin anlamsal akışı içerisinde *emretmek* anlamının belirginleştiği de görülmektedir. Dolayısıyla ayette geçen *KDY* köklü türevin *emretmek* karşılığı ile anlamlandırılmasının uygun olacağını düşünülmektedir.

SONUÇ

Çalışmada *KDY* kökünün semantik yapısı ve Türkçeye aktarımı ele alınmıştır. Etimolojik yapısının incelemesi yapılan kökün asıl anlamının *kesmek, ayırmak, bir şeyi bitirmek/tamamlamak* olduğu ve kökten türemiş kelimelerin taşıdığı anlamların bu asıl anlam ekseninde biçimlendiği görülmüştür.

⁶⁶ Taberî, c. XIV, s. 108.

Çalışmada *KDY* kökünün; geçtiği kontekste ve birlikte kullanıldığı kelimelere bağlı olarak pek çok farklı anlama sahip olduğu, bu anlamların da asıl anlamla irtibatlı olduğu, *borcunu ödemek*, *gözyaşını tüketmek* gibi bazı kullanımlarının Kur'an'da yer almadığı, buna mukâbil kökün Kur'an'daki; istemek/dilemek şeklindeki kullanımının ilk dönem Arapça sözlüklerde pek zikredilmediği görülmüştür. Sözlüklerde, kökün farklı anlamlarda kullanımlarının örneklemede çokça Kur'an'a müracaat edildiğine rastlanmıştır.

Çalışmada sözlüklerin, kelimeleri anlamlandırmalarının birbirine çok yakın olduğu ve yer yer birbirini tekrar ettiği dikkat çeken hususlardandır. *KDY* kökü, Kur'an'da on dokuz farklı türeviyle yirmi dokuz sûredeki elli dokuz ayette toplam altmış üç defa kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de yer alan *KDY* köklü türevlerin tamamı sülâsî yapıdadır ve bunların geçtiği sûrelerin yirmi ikisi Mekki, yedisi de Medenîdir. Kökten türemiş kelimeler, kullanıldıkları bağlamlar ve oluşturdukları terkiplere göre farklı anlamlar taşımaktadır. Dolayısıyla *KDY* kökünün çok anlamlı bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür.

KDY kökünün Kur'an'da genel olarak dokuz farklı anlamda kullanıldığını söylenebilir. Bu kullanımların çoğunda fâil ya da nâib-i fâil'in Allah (c.c.) olduğu görülmektedir. *KDY* köklü kelimeler Kur'an-ı Kerim'in muhtelif sûrelerinde yirmi iki ayette, yirmi beş kez *hüküm vermek*, *karar vermek* anlamıyla; on sekiz ayette on sekiz kez *tamamlamak*, *bitirmek*, anlamıyla; iki ayette iki kez *öldürmek*, *işini bitirmek* anlamıyla; altı ayette yedi kez *gerçekleştirmek*, *yerine getirmek* anlamıyla; dörder ayette dörder kez *istemek*, *dilemek* ; *bildirmek*, *haber vermek* anlamlarıyla; birer ayette birer kez de *süre*, *ecel belirlemek/takdir etmek*; *yaratmak*; *emretmek* anlamlarıyla kullanılmıştır.

KDY kökünün, zikredilen bu anlamlarından *emretmek*; *yaratmak*; *süre/ ecel belirlemek* ve *istemek/dilemek* şeklindeki kullanımları sadece Allah(c.c.) için geçerlidir. Kur'an'da *KDY* köklü türevlerin *istemek/dilemek* şeklindeki kullanımlarına baktığımızda bu anlamın mecâzî bir ifade olduğunu, özellikle de Hz. İsa'nın babasız olarak yaratılmasının Allah (c.c.)'in irâdesi sonucunda gerçekleşip tamamlandığı, bu sebeple söz konusu türevlerde Allah (c.c.)'in

irâde sıfatının tezâhürü olarak dilemek, istemek anlamının öne çıktığı görülmüştür.

Sonuç olarak Kur'an'ın doğru anlaşılması noktasında Kur'an'da yer alan köklerin anlamlarının analizi yapılmadan, bağlamları içinde taşıdıkları manaları doğru bir şekilde tespit etmenin mümkün olamayacağı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla çok anlamlı olma özelliğine sahip olan ve çeşitli anlam hareketlerinin söz konusu olduğu köklerin türevlerinin aktarımları yapılırken, bağlamlarıyla irtibatlarının kopartılmaması ve dilde kullanılan en uygun sözcüklerle Türkçe karşılıklarının verilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- 'Abdulbâkî, Muhammed Fuâd, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kur'ani'l-Kerîm*, İstanbul: Çağrı Yayınları, ts.
- 'Abdullah b. Abbâs, *Tenvîru'l Mikbâs min Tefsîri İbn-i Abbâs*(Li Ebi Tâhir b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî), Beyrut: Dâr'ul-Fikr, 2001
- Akarsu, Bedia, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Savaş Yanları, 1984.
- Akdemir, Salih, *Son Çağrı Kur'an*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004.
- Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995.
- Albayrak, Halis, *Tefsir Usulü, (Yöntem-Ana Konular- İlkeler- Teklifler)*, İstanbul: Şule Yayınları, 1998.
- Âlûsî, Ebû'l- Fadl Şihâbu'd-Dîn es-Seyyid Mahmûd, *Rûhu'l-Meâni fî Tefsîri'l-Kur'ani'l-Âzîm*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-A'rabî, ts.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an-ı Kerim ve Meali*, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, ts.
- Baljon, J.M.S., *Kur'an Yorumunda Çağdaş Yönelimler*, çev. Şaban Ali Düzgün, Ankara: Fecr Yayınları, 2000.
- Berke, Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: ABC Kitabevi, 1998,

- Bulaç, Ali, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı*, İstanbul: Bakış Yayınları, ts.
- el-Bağavî, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd, *Meâlimu't-Tenzîl*, Beyrut: Dâr-u İbn-i Hazm, 2002.
- Condon, John C., (*Kelimelerin Büyüklü Dünyası Anlambilim ve İletişim*), çev. Murat Çiftkaya, İnsan Yayınları, İstanbul 1995
- Cündioğlu, Dücâne, *Anlamın Tarihi*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, ts.
- Çöllüoğlu, M.Sami, "Kur'an-ı Kerim'de KDY Kökünün Semantik İncelemesi", Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Döndüren, Hamdi, *İnsanlığa Son Çağrı*, İstanbul: 2003.
- Ebu's-Suûd, İbn Muhammed el-İmâdî el-Hanefî, *İrşâdu'l-'Akli's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm*, tah. 'Abdu'l-Kâdir Ahmed 'A'ta, Riyâd: Mektebetu'r-Riyâd el-Hadîse, ts.
- el-Cevherî, İsmail b. Hammad, *es-Sihah (Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-'Arabiyye)*, tah. Ahmed 'Abdulğafûr 'Attâr, Beyrut: 1990.
- Esed, Muhammed, *Kurân Mesajı*, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İstanbul: İşaret Yayınları, 1999.
- el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbu'l-Luğa*, ed-Dâru'l- Mısriyye, Mısır 1964.
- el-Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. El-Mikrâ, *el-Misbâhu'l-Münîr*, Mısır: el-Matba'atu'l-Mîniyye, ts.
- Fîrûzâbâdî, *Elkâmûs'ul-Muhît*, Mecdu'd-Dîn Muhammed b. Ya'kûb, Mısır: el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l- 'Âmme lil-Küttâb, 1978.
- el-Hûlî, Emîn, *Kur'an Tefsirinde Yeni Bir Metod*, çev. Mevlüt Güngör, İstanbul: Bayrak Matbaası, 1995.

Gadamer, Hans George, *Philosophical Hermeneutics, Semantics and Hermeneutics*, trans. and ed. by David E. Linge, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1997.

Gölpınarlı, Abdalbaki, *Kur'an Meali*, erişim tarihi: 20 Ocak 2009, http://www.kuranmeali.org/kuran_meali.aspx?suresi=yunus&ayet=71

Guiraud, Pierre, *Anlam Bilim*, çev. Berke Vardar, İstanbul: Multilingual Yayınları, 1999.

Halil b. Ahmed, Ebû 'Abdurrahman el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-'Ayn*, tah. Mehdi Mahzûmî, İbrahim Sâmerî, Beyrut: ts.

Hamidullah, Muhammed, *Aziz Kur'an*, çev. Abülaziz Hatip, Mahmut Kanık, İstanbul: Beyan Yayınları, 2003.

İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus: ed-Dâr'ut-Tûnisîyye lin-Neşr, 1984.

İbn Fâris, Ebû'l-Huseyn Ahmed, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, tah. 'Abdu's-Selâm Muhammed Hârûn, Kahire: Dâr-u İhyâi'l-Kütubi'l-'Arabiyye, 1369.

İbn Manzûr (h.630-711), *Lisânu'l-'Arab*, Kahire: Dâru'l-Maârif, ts.

İbn Sîde, 'Ali b. İsmail, *el-Muhkem ve'l-Muhîtu'l-'Azam fi'l-luğa*, tah. 'Abdu's- Settâr Ahmed Ferrâc, Kahire: Ma'hedu'l-Mahtûtâti'l-'Arabiyye, 1958

İslamoğlu, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur'an*, İstanbul: Düşün Yayınları, 2008.

İzutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, çev: Selahattin Ayaz, İstanbul:Pınar Yayınları, 1991.

Haz. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.

Haz. Ziya Kazıcı, Necip Taylan, *Kur'an-ı Kerîm Meâli*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1993.

- Haz. Ali Özek v.dğr., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Kurtubî, Ebû 'Abdillah b. Ahmed, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, tah. 'Abdullah b. 'Abdu'l-Muhsin et-Turkî), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2008.
- Palmer, F.R., *Semantik*, çev. Ramazan Ertürk, Ankara: Kitâbiyat, 2001.
- er-Râğib İsfahânî, Ebû'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed, *el-Mufredât fî Garîbi'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer, *Mefatihü'l-Ğayb*, Beyrut: Dâru'l- Fikr, 1981.
- Sav, Bahattin, "Anlam Değişmeleri Üzerine Artzamanlı Bir İnceleme", *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2003), c. XXIII, sayı I,
- Soysaldı, H. Mehmet, "Günümüzde Kur'an'ın Anlaşılması", *İslami Araştırmalar*, Ankara: (2001), c. XIV, sayı. IV.
- _____, "Toshihiko Izutsu ve Semantik Anlayışı", *İslami Araştırmalar*, Ankara: (2005), c. XVIII, sayı I.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l- Beyân an Te'vîli 'Âyi'l'-Kur'an*, tah. 'Abdullah b. 'Abdu'l- Muhsin et-Turkî, Dâru Hicr, 2001.
- Türk Dil Kurumu, "Semantik" *Büyük Türkçe Sözlük*, erişim tarihi: 24 Şubat 2009, <http://www.tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=semantik&ayn=tam>
- Vardar, Berke, *Dilbilim ve Dilbilgisi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, Sevinç Basımevi, 1980.
- _____, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: ABC Kitabevi, 1998.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili/Meâl*, s. İsmail Karaçam v.dğr., İstanbul Azim Dağıtım, ts.

_____, *Kur'an Meali*, erişim tarihi: 6 Nisan 2009, http://www.kuranmeali.org/kuran_meali.aspx?suresi=enfal&ayet=42

Yılmaz, Hasan, "Kur'an Kelime ve İfadelerini Anlamada Kavram Tefsiri ve Semantik Analiz Yöntemi", Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

Zebidî, Muhammed Murtezâ el-Huseynî, *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Kuveyt: Matba'atu Hukûmeti'l-Kuveyt, 1975.

Zemahşeri, Ebul-Kâsım Cârullah Muhammed b. 'Umer b. Ahmed, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl*, tah. 'Âdil Ahmed 'Abdu'l, Mevcûd, 'Ali Muhammed Mu'avvad, Riyad: Mektebetu'l-İlmiyye, 1998.

_____, *Esâsu'l-Belâĝa*, tah. Muhammed Bâsil 'U'yûnu's-Sûd, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.

Künye:

Çöllüoğlu, M. Sami, "Kur'an-ı Kerim'de KDY Kökünün Semantik Yapısı ve Türkçe'ye Aktarımı", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* IV, (2012):67-97.